

Puławski Ośrodek Kultury „Dom Chemika”

Puławy których już nie ma

w fotografii z lat 1901-1979

www.domchemika.pl

7 kwietnia - 5 maja 2013 r.
(hol górny)

Przestrzeń miejska Puław i jej zmiany w latach 1906-1979

Uzyskanie przez Puławę praw miejskich w 1906 r. było dodatkowym czynnikiem kontynuacji ich przestrzennego rozwoju. Widoczny był on przed 1914 r. w zabudowie Mokradek, ul. Lubelskiej (obecnie Marszałka Józefa Piłsudskiego) i Zielonej, Alei Królewskiej oraz Alei Małej, gdzie powstawały drewniane i murowane budynki. W innych częściach miasta dominowała zabudowa o niższym standardzie mieszkaniowym. Podobnie wyglądała - usytuowana naprzeciwko dawnej kaplicy książąt Czartoryskich - dzielnica żydowska z synagogą i domem modlitwy. W 1909 r. na terenie rosyjskiego garnizonu wyświęcono cerkiew pw. Świętej Trójcy. Dalszą rozbudowę miasta przerwał wybuch I wojny światowej. Natomiast natarcie wojsk niemieckich w 1915 r. i odwrót wojsk carskich spowodowały całkowite lub częściowe zniszczenie mostu na Wiśle, koszar wojskowych, magazynów kolejowych oraz znacznej części zabudowy miejskiej. Opuszczone i zniszczone miasto zajęli Austriacy, którzy Nowej Aleksandrii przywrócili dawną nazwę Puławy, rozpoczęli rozbiórkę zniszczonych budynków, odbudowali budynek magistratu i wybudowali w 1916 r. nowy powstały most z charakterystyczną bramą mostową na wjeździe.

W Puławach zrzucano jarzmo okupacji 2 listopada 1918 r., dzięki działaniom Polskiej Organizacji Wojskowej. W 1919 r. dokonano wyboru nowego burmistrza, a także erygowano parafię puławską, której kościołem parafialnym pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny stała się dawna kaplica książąt Czartoryskich. Wybuch wojny polsko-bolszewickiej przerwał normalizację życia w mieście. Po jej ustaniu przystąpiono do odbudowy miasta, zakończonej dopiero w latach 30. XX w. W 1921 r. porosyjskie koszary zajęli żołnierze 2. Pułku Saperów Kaniowskich, a usytuowana na ich terenie cerkiew została przebudowana na kościół garnizonowy pw. Zmartwychwstania Pańskiego (w 1921 r. i w latach 1938-1939). Oprócz oddania do użytku w 1926 r. nowego gmachu gimnazjum państwowego i elektrowni oraz uruchomienia w 1929 r. wodociągów, rozpoczęto także budowę nowego szpitala (istniał wówczas szpital Św. Karola Boromeusza) i wzniesiono gmach Wydziału Weterynarii Państwowego Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego. W następnych latach oddano do użytku nowy żelazny most na Wiśle (1934 r.) i stację kolejową Puławy Miasto (1936 r.). W 1936 r. Puławy znalazły się w obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego, dzięki czemu nastąpił szereg inwestycji zmierzających do rozwoju miasta. Na terenie Wólki Profeckiej rozpoczęto budowę fabryki żelatyny oraz przygotowywano teren pod budowę zakładu chemicznego.

Dalszy rozwój miasta został przerwany wybuchem II wojny światowej. W wyniku nalotów bombowych ucierpiało puławskie śródmieście, dzielnica żydowska i dawna kaplica książąt Czartoryskich. Ze względu na usytuowanie strategicznej przeprawy mostowej miasto znalazło się w strefie walk frontowych na obszarze działań Armii „Lublin”. Pomimo podjętych wysiłków polska obrona wycofała się z zajmowanych pozycji 14 września 1939 r., a następnego dnia Puławy zostały zajęte przez wojska niemieckie. Kres ich okupacji przyniósł kolejne zniszczenia miasta. Z 25 na 26 lipca 1944 r. Puławy zostały wyzwolone przez wojska

sowieckie i polskie przy współudziale żołnierzy Armii Krajowej. Aby opóźnić natarcie wycofujący się Niemcy wysadzili most. Od tego momentu aż do 14 stycznia 1945 r., kiedy przełamano obronę niemiecką, miasto było terenem przyfrontowym.

Z wyjątkiem dzielnic położonych z dala od Wisły zabudowa miejska uległa częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu w 60%. Poważnym utrudnieniem dla miasta był zniszczony most. Poprawę tak katastrofalnej sytuacji rozpoczęto od wybudowania tymczasowego mostu, odbudowy linii energetycznych, uruchomienia wodociągów miejskich oraz zakładów rzemieślniczych i punktów handlowych. Prowadzono remonty i odbudowy budynków użyteczności publicznej, placówek szkolnych, pałacu książąt Czartoryskich i kościoła parafialnego. W 1948 r. oddano do użytku nową przeprawę pontonową, która zastąpiła tymczasowy most, zniszczony w 1947 r. W tym czasie prowadzono odbudowę przedwojennego mostu, którą zakończono w 1949 r. Zrealizowano również pierwsze inwestycje miejskie - otwarto przedszkole w Wólce Profeckiej oraz szkołę we Włostowicach. Podjęte wówczas prace nad zagospodarowaniem przestrzennym zakładały utrzymanie dawnego turystyczno-wypoczynkowego charakteru Puław. Równocześnie z eliminowaniem skutków wojny pojawiały się kolejne inwestycje, rozpoczynające okres rozbudowy miasta.

W 1960 r. podjęto decyzję o lokalizacji w Puławach kombinatu chemicznego, którego budowa rozpoczęła się w 1961 r. Spowodowała ona dynamiczny wzrost liczby mieszkańców i rozbudowę miasta w latach 60. i 70. XX w. Doprowadziło to do powstania nowych osiedli mieszkaniowych, przedsiębiorstw budowlanych, zakładów usługowych, transportowych oraz handlowych, nowych i utwardzonych dróg, przedszkoli, szkół, budynków przeznaczonych na potrzeby służby zdrowia, wychowawcze, oświatowe, kulturalne oraz sportowe. Wspomniany rozwój zmienił nie tylko funkcje tego miasta, ale także przyczynił się do nieodwracalnych zmian jego krajobrazu, z którego w znacznym stopniu zniknęła bezpowrotnie dawna i niepowtarzalna zabudowa, tworząca niegdyś małomiasteczkowy klimat Puław.

Autor wystawy Zbigniew Kielb

Prezentowane na wystawie fotografie pochodzą ze zbiorów lub archiwów: Barbary Wręgi, Tadeusza Balcera, Marka Górskiego, Marii Kapturkiewicz-Szewczyk, Zbigniewa Kielba, Stanisława Konopki, Wojciecha Kuby, Marii i Hanny Leonowicz, Pauliny Leszek-Wierzbowskiej, Tadeusza Piaseckiego, Teresy Wydry oraz Dawnepuławy.pl, Pracowni Dokumentacji Dziejów Miasta POK „Dom Chemika” i Muzeum Regionalnego PTTK im. Izabeli księżnej Czartoryskiej w Puławach.